

TRŽIŠTE VINA U ZEMLJAMA CEFTA GRUPACIJE

Vlahović Branislav¹, Škatarić Goran²,
Veličković Stevan³

Rezime

Cilj rada jeste istraživanje trendova, strukture i regionalnih odredišta izvoza i uvoza vina zemalja CEFTA grupacije. Vremenski period istraživanja jeste 2012-2016. godina. Prosečan izvoz vina zemalja u okviru navedene grupacije iznosi 226,6 miliona litara, sa tendencijom pada po stopi od 5,5% godišnje. Najznačajniji izvoznik u okviru grupacije jeste Moldavija sa 119 miliona litara i učešćem od 52%. Sledi Republika Makedonija sa 85 miliona litara i učešćem od 38%. Uvoz vina pomenute grupacije daleko je manji od izvoza i iznosi 39 miliona litara i beleži trend pada po prosečnoj stopi od 5,9% godišnje. Najveći uvoznik je Republika Srbija sa 25,5 miliona litara i učešćem od 65,5% u okviru grupacije. Zemlje CEFTA grupacije ostvaruju pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene vina, prosečno 188 miliona litara. Pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene ostvaruju Moldavija, Republika Makedonija i Crna Gora. Negativan bilans ostvaruju Republika Srbija, Bosna i Hercegovina i Albanija.

Ključne reči: CEFTA, vino, izvoz, uvoz, bilans spoljnotrgovinske razmene.

WINE MARKET IN CEFTA COUNTRIES

Vlahović Branislav¹, Škatarić Goran²,
Veličković Stevan³

Summary

The aim of the paper is to explore trends, structure and regional destinations of wine exports and imports in CEFTA countries. The period of the research was 2012-2016. The average exports of wine in these countries amount to 226.6 million liters with a declining trend at a rate of 5.5% per year. The most significant exporter among these countries is Moldova with 119 million liters, which accounts for 52% of the exports. It is followed by the Republic of Macedonia with 85 million liters, which is 38% of the exports. The imports of wine in these countries is far smaller than the exports, amounting to 39 million liters, with a declining trend at an average rate of 5.9% per year. The largest importer is the Republic of Serbia with 25.5 million liters, accounting for 65.5% of the imports in these countries. CEFTA countries achieve a positive balance of foreign trade of wine, with an average of 188 million liters. A positive balance of foreign trade is achieved by Moldova, Macedonia and Montenegro, while the Republic of Serbia, Bosnia and Herzegovina and Albania have a negative balance of foreign trade of wine.

Key words: CEFTA, wine, exports, imports,
balance of foreign trade.

¹ Prof. dr Branislav Vlahović, red. profesor, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, Trg Dositeja Obradovića 8, Email: vlahovic@polj.uns.ac.rs

² Doc. dr Goran Škatarić, Fakultet za prehrambenu tehnologiju, bezbednost hrane i ekologiju, Podgorica.

³ Dipl. inž. Stevan Veličković, student master studija, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.

¹ Branislav Vlahović, PhD, full profesor, Faculty of Agriculture, Novi Sad, Email: vlahovic@polj.uns.ac.rs

² Goran Škatarić, PhD, Faculty of Food technology, Food safety and Ecology, Podgorica.

³ Stevan Veličković, BSc, master student, Faculty of Agriculture, Novi Sad.

1

Uvod

Predmet istraživanja jeste analiza promena na tržištu vina u zemljama CEFTA grupacije (Bosna i Hercegovina, Republika Makedonija, Crna Gora, Albanija, Moldavija i Unmik - Kosovo) u vremenskom periodu od 2012-2016. godine. Urađena je analiza izvoza i uvoza, kao i regionalna destinacija istih u okviru pomenute regionalne grupacije. Urađena je analiza bilansa spoljnotrgovinske razmene vina kako za grupaciju u celini, tako i za pojedine države u okviru iste. Osnovni zadatak odnosi se na kvantifikovanje nastalih promena i definisanje najznačajnijih faktora koji su doprineli ispoljenom kretanju. Vinski sektor u pomenutim zemljama predstavlja veoma značajan segment ukupne agroindustrije. Pomenuta grupacija zemalja predstavlja potencijalno značajno tržište za izvoz vina iz Republike Srbije.

Primena CEFTA 2006 i stvaranje zone slobodne trgovine u Regionu treba da omogući značajne prednosti za zemlje potpisnice pojedinačno, kao i region u celini. Glavna funkcija CEFTA sporazuma odnosi se prvenstveno na ubrzavanje procesa pristupanja STO i EU. Ekonomske prednosti ogledaju se u mogućnosti koje donosi liberalizacija slobodne trgovine: slobodan protok ljudi, roba i kapitala, višestruko povećanje razmene, usklađivanje privrednog razvoja, stvaranje znatno većeg tržišta, podizanje proizvodne saradnje na viši nivo i sl. (Vlahović, Kuzman, Maksimović 2009.).

Ovu problematiku istraživali su, pored ostalih, i sledeći autori: Pjerotić (2008.), Vlahović, Tomić, Puškarić (2008.), Vlahović, Puškarić, Maksimović (2009.), Vlahović, Kuzman, Maksimović (2009.), Tomić, Popović, Vlahović (2010.), Simić, Đurić, Mihajlović (2011.), Vlahović, Tomić, Puškarić (2011.), Vlahović, Puškarić, Tomašević (2013.), Vlahović, Puškarić (2013.), Lupan (2015.), Vanka (2015.), Stanojević (2016.).

2

Izvori podataka i metod rada

Istraživanje se zasniva na obradi sekundarnih podataka, uz primenu standardnih statističko-matematičkih metoda u vremenskom periodu od 2012. do 2016. godine. Bilans spoljnotrgovinske razmene računat je kao razlika između izvoza i uvoza. Intenzitet kretanja promena kvantifikovan je izračunavanjem stope promena, zatim primenom funkcija sa najprilagođenijim linijama trenda, kao i originalnim podacima. Stabilnost izvoza računata je primenom koeficijenta varijacije. Korišćeni su podaci *FAO* i *International Trade Center*. Najvažnije pojave prikazane su u vidu tabela i grafikona.

Rezultati istraživanja **3**

TRŽIŠTE VINA
U ZEMLJAMA
CEFTA
GRUPACIJE

Izvoz vina CEFTA grupacije **3.1.**

Prosečan izvoz vina zemalja CEFTA grupacije u istraživanom vremenskom periodu iznosio je 226,6 miliona litara i ostvaruje pad po stopi od 5,3% godišnje. U odnosu na rezultate istraživanja Vlahovića et.al., (2011.), koja se odnose na vremenski period od 2001-2009. godine, izvoz vina u istraživanom vremenskom periodu se smanjio. Pad izvoza rezultanta je delovanja niza faktora, pre svega, kretanja domaće proizvodnje, smanjenja tražnje na međunarodnom tržištu, izrazite konkurencije velikih svetskih izvoznika i sl. Vinarska industrija pomenute grupacije zemalja značajno je izvozno orijentisana.

Ubedljivo najveći izvoznik u okviru zemalja CEFTA grupacije jeste Moldavija (tabela 1), koja ujedno predstavlja i najvećeg proizvođača vina pomenute ekonomske grupacije. Sa proizvodnjom od 163 miliona litara vina (2015.), nalazi se na 20. mestu u svetu. Vinogradi se uzgajaju na površini od oko 150 hiljada hektara (<http://www.oiv.int/>). Skoro tri četvrtine domaće proizvodnje vina se izvozi. Vino se proizvodi u četiri regije: Balti (severna zona), Codru (središnja zona), Nistreana (jugoistočna zona), koji uključuje Purcari regiju, kao i Comrat (južna zona). Iako je relativno mala država, Moldavija se nalazi među najznačajnijim vinskih regijama istočne Evrope. Klima je izuzetno pogodna za vinogradarstvo, a arheološki dokazi ukazuju da proizvodnja grožđa i vina ima dugu tradiciju. Sorte vina Cabernet Sauvignon i Merlot nalaze se u svakoj Moldavskoj vinskoj regiji i pokazale su se uspešnim. Sorte Pinot Noir i Chardonnay takođe su za-stupljene u mnogim moldavskim vinima, kao i Riesling i Pinot Grigio (<http://www.wine-searcher.com>). Za bela vina koriste se sledeće sorte: Sauvignon Blanc, Riesling, Pinot Gris, Traminac, Chardonnay, Fetasca Albă i Aligoté. Za crvena vina koriste se sledeće sorte: Cabernet Sauvignon, Merlot, Pinot Noir i Rara Neagră. Najpoznatija robna marka vina je Cricova, koja je uglavnom poznata u istočnoj Evropi. U Moldaviji se nalazi najveći vinski podrum na svetu Mileștii Mici.

Od ukupne proizvodnje, 88% predstavljaju klasična vina, 6% čine penušava i 6% specijalna vina (<http://wineofmoldova.com>). Prosečan izvoz iznosi 118,8 miliona litara, što čini nešto preko polovine (52%) ukupnog izvoza pomenute regionalne grupacije. Vrednosno iskazano, izvoz vina iz Moldavije iznosi 108 miliona US dolara (2016.), dok izvozna cena iznosi 0,80 dolara po litru. Izvoz vina čini 15% ukupnog državnog budžeta zemlje. Moldavija ima više od 140 vinarskih kompanija koje objedinjuju preko 250 hiljada proizvođača vina. Najvažnije vinarije su Vinaria Purcari, Cricova, Acorex Wine Holding, Chateau Vartely, Dionizos-Mereni, DK - Intertrade, LionGri, MileștiiMici i Vinaria Bostavan koje zajedno izvoze više od po-polovine moldavskog vina (Lupan, 2015.).

Tabela 1. Izvoz vina zemalja CEFTA (2012-2016), mil. lit.

Table 1. Export of wine of the CEFTA countries (2012-2016) mil. lit.

<i>Zemlja</i>	<i>Izvoz</i>	<i>Struktura (%)</i>	<i>Stopa promene (%)</i>
Moldavija	118,8	52,4	0,9
R. Makedonija	85,2	37,6	-11,8
Srbija	13,7	6,0	-17,3
Crna Gora	6,5	2,8	0,9
Bosna i Hercegovina	2,4	1,1	-11,6
Albanija	0,4	0,1	-
Kosovo (UNMIK)*	-	-	-
Ukupno CEFTA	226,6	100,00	-5,3

Izvor: Obračun na bazi podataka FAO
Za Kosovo (UNMIK) nema podataka.

U istraživanom vremenskom periodu prisutan je trend neznatnog smanjenja izvoza po stopi od 0,9% godišnje. Vina iz Moldavije izvoze se u više od 50 zemalja sveta. Najveći deo izvoza (35%) realizuje se u Belorusiju. Sledi Ruska Federacija sa 16%, Gruzija sa 10%, Ukrajina sa 9% i Rumunija sa 6%. Napred navedene zemlje apsorbivale su tri četvrtine ukupnog izvoza vina iz Moldavije. Moldavski izvoz izrazito je eksterno orijentisan. Naime, od ukupnog izvoza, u zemlje CEFTA regiona orijentisano je svega 0,29% izvoza. Ranije je izvoz uglavnom bio orijentisan prema Ruskoj Federaciji, međutim usled, pre svega, političkih odnosa Ruska Federacija ograničavala je, pa čak i zabranjivala uvoz vina iz Moldavije. Ruska federalna služba za nadzor zaštite potrošača Rospotrebnadzor početkom 2017. godine omogućila je ponovni izvoz vina iz Moldavije, prvi posle 2013. godine.

Na drugom mestu po izvozu vina u okviru CEFTA grupacije, nalazi se Republika Makedonija sa 85,2 miliona litara i participira sa 37,6% prosečnog izvoza vina. Izvoz ostvaruje trend značajnog pada i to po stopi od 11,8%. Velika konkurencija na međunarodnom tržištu značajno je uticala na pad izvoza vina iz Republike Makedonije. Vrednosno iskazano, izvoz iznosi 53 miliona US dolara (2016.), dok izvozna cena iznosi 0,68 dolara po litru. Proizvodnja vina iznosi 120 miliona litara i prema ovom parametru Republika Makedonija nalazi se na 25. mestu u svetu. Ukupan broj registrovanih vinarija je 84. Najveći deo, odnosno 90% vinarija ima kapacitet proizvodnje do pet miliona litara. Najveće vinarije su: Tikveš, Stobi, Bovin, Skovin, Ezimit, Dalvina, Kamnik i Popov. Od ukupne proizvodnje izvozi se 70% u preko 40 zemalja sveta. Vinarija "Tikveš" predstavlja lidera na makedonskom tržištu i najvećeg izvoznika vina sa 60% makedonskog izvoza vina u bocama. Vinarija proizvodi 46 brendova vina, od kojih polovina čine vrhunska vina. Najveći deo, odnosno 35% ukupnog izvoza vina iz Republike Makedonije realizuje se u Nemačku. Slede Republika Srbija sa 29%, Hrvatska sa 14%, Češka Republika i Slovenija sa po 4%. Napred navedene zemlje apsorbivale su 86% ukupnog izvoza vina. Od ukupnog izvoza, u zemlje CEFTA regiona orijentisano je 31% izvoza vina.

Izvoz vina iz Republike Srbije prosečno je iznosio 13,7 miliona litara, što čini 6% ukupnog izvoza zemalja CEFTA regiona. Izvoz beleži tendenciju značajnog opadanja po stopi od 13,3% godišnje. Opadanje izvoza rezultanta je delovanja čitavog niza faktora, obima domaće proizvodnje, nivoa konkurentnosti, visine izvoznih cena, kvaliteta i sl. Vrednosno iskazano, izvoz vina iz Republike Srbije iznosi 15 miliona US dolara (2016.), dok izvozna cena iznosi 1,50 dolara po litru. U istraživanom periodu, izvoz je bio usmeren u 47 zemalja sveta sa različitim količinama. Najveći deo, prosečno 4,4 miliona litara, odnosno 32% ukupnog izvoza vina realizuje se u Rusku Federaciju. Ona predstavlja velikog uvoznika vina i nalazi se na šestom mestu u svetu sa prosečnim količinama od preko 600 miliona litara, vrednosno sa skoro dve milijarde US dolara (<http://www.intracen.org>). U strukturi uvoza vina Ruske Federacije, Republika Srbija učestvuje sa skromnih 0,9% i nalazi se na 14. mestu. Sporazum o slobodnoj trgovini sa Republikom Srbijom i ekonomske sankcije Ruske Federacije prema EU, uticali su na ostvarene izvozne rezultate. Sporazum o slobodnoj trgovini Rusije i Srbije (tada SRJ) potpisan je 2000. godine. Vino je 2009. godine skinuto sa liste proizvoda koji se carine pri uvozu. Mora biti usaglašeno sa tehničkim, bezbednosnim i standardima kvaliteta Ruskog državnog komiteta za standarde (*Gosstandard*).

Značajan spoljnotrgovinski partner Republike Srbije jeste Bosna i Hercegovina, gde se realizuje četvrtina ukupnog izvoza vina. Sa pomenutom zemljom postoji sporazum o slobodnoj trgovini koji se primenjuje od 2002. godine, dok je potpuna liberalizacija na snazi od 2004. godine. Slede Češka Republika sa 15%, Crna Gora sa 13% i Rumunija sa 7%. Napred navedene zemlje apsorbivale su 93% ukupnog izvoza vina iz Republike Srbije. Od ukupnog izvoza, u zemlje CEFTA regiona orije-ntisano je 39% izvoza. Evropska unija povećala je Republici Srbiji izvoznu kvotu vina sa 55 na 63 hiljade hektolitara za bescarinski izvoz, od čega 10.000 hektolitara čini vino u rinfuzi. Zauzvrat, Republika Srbija dala je EU preferencijalnu kvotu za isporuke vina bez carine u visini od 25.000 hekto-litara godišnje. Kvota je rezultanta pregovora Srbije i EU, što se odnosi na dogovoreni Sporazum o pridruživanju i stabilizaciji kojim je ovo tržište otvoreno. Najnovija odluka o povećanju izvoznih kvota predstavlja podsticaj za brži razvoj vinogradarstva i vinarstva u Srbiji. Ograničavajući činioci većeg izvoza jesu male površine pod vinovom lozom, neodgovarajuća struktura proizvodnje, odnosno nedostatak kvalitetnih i vrhunskih vina.

Izvoz vina iz Crne Gore prosečno je iznosio 6,5 miliona litara, što čini svega 2,8% ukupnog izvoza zemalja CEFTA grupacije. Izvoz beleži tendenciju neznatnog rasta po stopi od 0,9% godišnje. Vrednosno iskazano, izvoz iznosi 16 miliona US dolara (2016.), dok izvozna cena iznosi 2,5 dolara po litru. To je ujedno i najviša izvozna cena u odnosu na ostale zemlje regiona. U strukturi ukupnog izvoza agroindustrijskih proizvoda Republike Crne Gore vino čini 14% (Škatarić, Vlahović, 2017.).

Najveći deo, odnosno po-lovina ukupnog izvoza vina, realizuje se u Republiku Srbiju. Slede Bosna i Hercegovina sa 15%, Ruska Federacija sa 14%, Albanija sa 5% i Kina sa 3%. Napred navedene zemlje apsorbivale su 87% ukupnog izvoza vina iz Crne Gore. Od ukupnog izvoza, u zemlje CEFTA regiona orijentisano je 71% izvoza što je najviše u odnosu na ostale zemlje u okviru CEFTA grupacije. Najveći izvoznik vina jeste kompanija „Plantaže“ Podgorica, sa svojim tradicionalnim crnogorskim brendovima: „Vranac“, „Krstač“, „Chardonnay“, „Cabernet Sauvignon“, „Merlot“ i sl. Ruska državna agencija Rospotrebnadzor, od aprila 2017. godine suspendovala je uvoz na teritoriju Ruske Federacije vina i ostalih alkoholnih pića crnogorske kompanije „13. Jul Plantaže“. Službeno, razlog za zabranu uvoza pića proizvođača iz Crne Gore je identifikacija zabranjenih pesticida. Relevantni podaci prosleđeni su Federalnoj carinskoj službi Rusije i službama država članica Evroazijske ekonomske unije. Za Rospotrebnadzor, crnogorska alkoholna pića ne ispunjavaju uslove za prodaju u Ruskoj Federaciji, te su povučena iz prodaje (rs-lat.sputniknews.com).

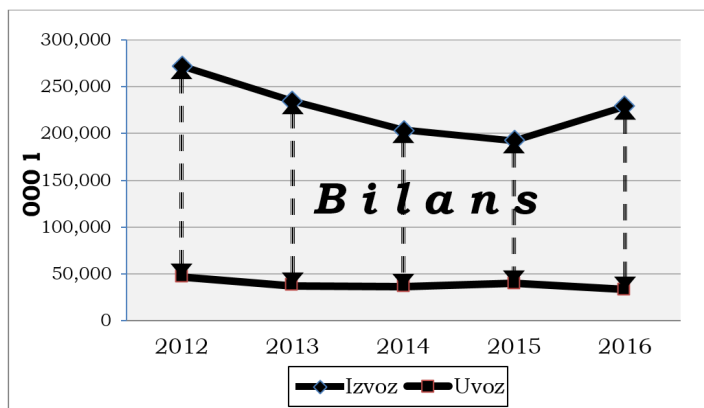
Izvoz vina iz Bosne i Hercegovine prosečno je iznosio 2,4 miliona litara, što čini 1,1% ukupnog izvoza zemalja CEFTA regiona. Izvoz beleži tendenciju značajnog pada po stopi od 11,6% godišnje. Vrednosno iskazano, izvoz iznosi 2,6 miliona US dolara (2016.), dok izvozna cena iznosi 1,33 dolara po litru. Najveći deo izvoza vina (70%) realizuje se u Hrvatsku. Slede Republika Srbija sa 14%, Nemačka sa 7%, Kina sa 3% i Češka Republika sa 2%. Navedene zemlje apsorbivale su 96% ukupnog izvoza vina iz Bosne i Hercegovine. Od ukupnog izvoza, u zemlje CEFTA regiona orijentisano je 16% izvoza. Evropska komisija 2011. godine donela je Uredbu o uvozu vina iz Bosne i Hercegovine u zemlje Evropske unije, po nultoj stopi carine. Nulta stopa carine uvoza vina iz BiH primenjuje se po sledećim uslovima – vino mora biti praćeno dokazom o geografskom poreklu kako je predviđeno u Protokolu 2, do Privremenog sporazuma i Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, a jedan od uslova je i taj da vino ne sme biti izvozno subvencionirano. U pojašnjenju Uredbe, naznačeno je da se posebna pažnja treba preduzeti kako bi se osiguralo da svi uvoznici Unije imaju jednak i kontinuirani pristup carinskih kvota i da se nulte stope carine primenjuju neprekidno na celokupan uvoz proizvoda (vinarija.com).

Izvoz vina iz Albanije veoma je skroman, prosečno je iznosio svega 4 hiljade litara, što čini svega 0,1% ukupnog izvoza zemalja CEFTA regiona. Vrednosno iskazano izvoz iznosi 36 hiljada US dolara (2016.), dok izvozna cena iznosi 0,68 dolara po litru. To je najniža cena u odnosu na ostale zemlje CEFTA regiona. Izvoz se nije ostvarivao u kontinuitetu u istraživanom vremenskom periodu. Celokupan izvoz orijentisan je u Italiju.

Sve zemlje CEFTA regiona, ukoliko žele da povećaju izvoz, treba više pažnje da posvete stvaranju i jačanju autohtonih robnih marki vina (brendova). To predstavlja jedan od najjačih i najznačajnijih činilaca u konkurentskoj borbi za tržište (Vlahović et al., 2011.).

Uvoz vina CEFTA grupacije 3.2.

Prosečan uvoz vina zemalja CEFTA grupacije u istraživanom vremenskom periodu iznosio je 39 miliona litara i ostvaruje pad po stopi od 5,9% godišnje. Stopa pada uvoza nešto je intenzivnija od izvoza. Uvoz vina zemalja CEFTA grupacije značajno je manji od izvoza. Zemlje pomenute grupacije ostvaruju značajan pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene vina u prosečnoj količini od 188 miliona litara (grafikon 1).

Grafikon 1: Bilans spoljnotrgovinske razmene vina CEFTA grupacije
Figure 1: The balance of foreign trade of wine in CEFTA countries

Ubedljivo najveći uvoznik vina u okviru zemalja CEFTA grupacije jeste Republika Srbija (tabela 2). Prosečan uvoz iznosi 25,5 miliona litara, što čini dve trećine (65,5%) ukupnog uvoza pomenute regionalne ekonomske grupacije. U istraživanom vremenskom periodu, prisutan je trend opadanja uvoza po stopi od 9,8% godišnje. Najveći deo, odnosno 78% ukupnog uvoza, realizuje se iz Republike Makedonije. Jedan od razloga visokog uvoza jeste povoljna cena, ali i činjenica da su pojedine velike vinarije iz Srbije investirale, odnosno kupile određene vinarije sa vinogradima u Republici Makedoniji. Ti vinogradi i vinarije služe, pre svega, kao sirovinaska baza pojedinim proizvođačima, pošto se vino uvozi u rinfuzi, a dorađuje se i puni u Srbiji. U cilju obezbeđivanja kontinuiteta, kvalitetne i sigurne sirovinске baze, Vinarija "Čoka" je 2007. godine postala vlasnik „Vinarije Ohrid“. Kupovina „Vinarije Ohrid“ rezultat je stalne težnje da se potrošačima obezbedi vrhunski kvalitet vina, koji pored potiskog, nudi i ohridsko vinogorje, zbog specifične topografije i klimatskih uslova, jer se vinogradi nalaze na 625 m nadmorske visine (<http://www.vinarijacoka.rs>). U uvozu sledi Crna Gora sa 13%, a daleko manji uvoz realizuje se iz Italije koja učestvuje sa 3%, Francuske sa 2% i Bosna i Hercegovina sa 1%. Napred navedene zemlje učestvovalе su sa 96% ukupnog uvoza. Republika Srbija ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene prosečno u količini od 11,8 miliona litara.

Tabela 2.: Uvoz vina zemalja CEFTA (2012-2016), mil. lit.

Table 2. Import of wine of the CEFTA countries (2001-2009) mil. lit.

<i>Zemlja</i>	<i>Uvoz</i>	<i>Struktura (%)</i>	<i>Stopa promene (%)</i>
R. Srbija	25,5	65,5	-9,8
Bosna i Hercegovina	7,6	19,5	1,3
Crna Gora	2,5	6,4	28,1
Albanija	2,3	5,9	1,1
Moldavija	0,7	1,8	28,1
R. Makedonija	0,2	0,9	12,5
Kosovo (UNMIK)*	-	-	-
Ukupno CEFTA	38,9	100,00	-5,9

Izvor: Obračun na bazi podataka FAO
Za Kosovo (UNMIK) nema podataka.

Na drugom mestu, ali sa značajno manjim količinama, nalazi se Bosna i Hercegovina sa prosečnim uvozom od 7,6 miliona litara. Ona participira sa 19,5% prosečnog uvoza vina zemalja CEFTA grupacije. U istraživanom vremenskom periodu neznatno povećava uvoz po stopi od 1,3%. Najveći uvoz realizuje se iz Republike Srbije, koja učestvuje sa 40%. Slede Republika Makedonija sa 20%, Hrvatska sa 17%, Crna Gora sa 14% i Slovenija sa 4%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza vina učestvuju sa 95%. Najveći uvoz ostvaruje se iz zemalja regiona. Bosna i Hercegovina ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene vina u prosečnom iznosu od 5,2 miliona litara.

Prosečan uvoz Republike Crne Gore iznosi 2,6 miliona litara. Ona participira sa 6,4% prosečnog uvoza vina zemalja CEFTA grupacije. U istraživanom periodu značajno povećava uvoz po stopi od 28,1%. Jedan od razloga jeste poboljšanje asortimana vina na tržištu, pre svega, zbog inostranih turista koji posećuju Crnu Goru. Najveći uvoz realizuje se iz Republike Srbije koja učestvuje sa 64%. Slede Republika Makedonija sa 24%, Hrvatska sa 5%, Italija i Francuska sa po 2%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza vina učestvuju sa 96%. Crna Gora ostvaruje pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene prosečno 3,9 miliona litara.

Albanija prosečno uvozi 2,3 miliona litara vina. Ona participira sa 5,9% u prosečnom uvozu zemalja CEFTA grupacije. U istraživanom periodu neznatno povećava uvoz po stopi od 1,1%. Najveći uvoz realizuje se iz Italije koja učestvuje sa 70%. Slede Španija sa 7%, Republika Srbija sa 6%, Republika Makedonija i Crna Gora sa po 5%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza vina učestvuju sa 93%. Albanija ostvaruje negativan bilans spoljnotrgovinske razmene u količini od 2,3 miliona litara.

Moldavija uvozi veoma male količine vina, prosečno 0,7 miliona litara. U prosečnom uvozu vina zemalja CEFTA grupacije, učestvuje sa svega 1,8%. U istraživanom vremenskom periodu i pored malog uvoza isti značajno povećava i to po stopi od 28,1%. Najveći uvoz ostvaruje iz Italije, koja učestvuje sa 16%. Slede Ukrajina sa 5%, Rumunija sa 4%, Francuska sa 3% i Bugarska sa 2%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza vina učestvuju sa 32%. Moldavija ostvaruje izrazito pozitivan bilans spoljno-

trgovinske razmene vina, u prosečnoj količini od 118 miliona litara. To je ujedno i najveći pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene zemalja CEFTA grupacije.

Daleko najmanji uvoz vina u okviru zemalja CEFTA grupacije ima Republika Makedonija, prosečno svega 0,2 miliona litara. U prosečnom uvozu pomenute grupacije učestvuje sa svega 0,9%. U istraživanom periodu značajno povećava uvoz, i to po stopi od 12,5%. Najveći uvoz realizuje se iz Nemačke koja učestvuje sa 28%. Slede Republika Srbija sa 16%, Slovačka i Italija sa po 14% i Hrvatska sa 11%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza vina učestvuju sa 82%. Republika Makedonija ostvaruje značajan pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene od 85 miliona litara.

Zaključak 4

Rezultati istraživanja ukazuju na sledeće zaključke:

Prosečan izvoz vina zemalja CEFTA grupacije u istraživanom vremenskom periodu (2012-2016.) iznosio je 226,6 miliona litara sa tendencijom pada po stopi od 5,3% godišnje. Rast izvoza ostvaruju samo Moldavija i Crna Gora. Ostale zemlje imaju pad izvoza.

Najveći izvoznik u okviru zemalja CEFTA grupacije jeste Moldavija. Prosečan izvoz iznosi 118,8 miliona litara, što čini nešto preko polovine (52%) ukupnog izvoza pomenute regionalne grupacije. Izvoz vina čini 15% ukupnog državnog budžeta zemlje. Moldavija ima više od 140 vinarskih kompanija, koje objedinjavaju preko 250 hiljada proizvođača vina.

Republika Srbija nalazi se na trećem mestu sa prosečnim izvozom od 13,7 miliona litara, što čini 6% ukupnog izvoza zemalja CEFTA regiona. Izvoz beleži tendenciju značajnog opadanja (stopa -13,3% godišnje). Vrednosno iskazano, izvoz iznosi 15 miliona US dolara (2016.) i usmeren je u 47 zemalja sveta sa različitim količinama. Da bi vino iz Srbije bilo konkurentno na međunarodnom tržištu, potreban je visok kvalitet, konkurentna cena, bolje promotivne aktivnosti i sl.

Najveću internu orijentaciju izvoza ostvaruje Crna Gora koja od ukupnog izvoza u zemlje CEFTA regiona izvozi 71%. Najmanju internu orijentaciju izvoza ostvaruje Moldavija koja u zemlje regiona izvozi svega ispod jedan posto. Republika Srbija od ukupnog izvoza u zemlje CEFTA regiona orijentiše 39% izvoza.

Najveću izvoznju cenu ostvaruje vino iz Crne Gore (2,5 dolara po litru). Izvozna cena najvećeg izvoznika Moldavije relativno je niska i iznosi 0,80 dolara. Izvozna cena vina iz Republike Srbije na nivou je od 1,5 dolara po litru.

Prosečan uvoz vina zemalja CEFTA grupacije u istraživanom vremenskom periodu iznosio je 39 miliona litara i ostvaruje pad po stopi od 5,9% godišnje. Najveći uvoznik je Republika Srbija sa 25,5 miliona litara i učešćem od 65,5% u okviru grupacije.

Zemlje CEFTA grupacije ostvaruju značajan pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene vina u prosečnoj količini od 188 miliona litara. Pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene ostvaruju Moldavija, Republika Makedonija i Crna Gora. Negativan bilans ostvaruju Republika Srbija, Bosna i Hercegovina i Albanija.

5 Literatura

1. Pjerotić, Ljiljana (2008.): Trade Liberalization in the South East Europe – Effects and Controversial Issues, PANOECOMICUS, n. 4.
2. Stanojević, Nataša (2016.): Russian food products market- new CEFTA export opportunity, Industrija, Vol.44, No.4.
3. Simić Jelena, Đurić, D., Mihajlović Nela, (2011.): CEFTA i izvozna orijentacija zemalja Zapadnog Balkana, Škola biznisa, broj 3. Novi Sad.
4. Škatarić, G., Vlahović, B. (2017.): Tržište i promet poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, Fakultet za prehrambenu tehnologiju, bezbjednost hrane i ekologiju, Podgorica.
5. Tomić, D., Popović Vesna, Vlahović, B., (2010.): Implications of the interim trade Agreement Implementation on Agrarian Economy of Serbia, Serbian Association of Agricultural Economists: Monography: Agriculture in Late Transition – Experience of Serbia.
6. Vanka, G. (2015.): Achieving regional competitiveness via export opportunities and quality systems of Serbian agri-food clusters, XXII International Scientific Conference "Enometrix", Brno, Czech Republic.
7. Vlahović, B., Puškarić, A. (2013.): Foreign trade exchange of agro-industrial products of Serbia, Agri-Food sector in Serbia, State and Challenges, Novi Sad.
8. Vlahović, B., Puškarić, A., Maksimović, Branka (2009): Competitiveness of Wine Export From the Republic of Serbia, 113 Seminar of the EAAE, The Role of Knowledge, Innovation and Human Capital in Multifunctional Agriculture and Territorial Rural Development, Thematic Proceedings, Belgrade.
9. Vlahović, B., Puškarić, A., Tomašević, D., (2013): Changes of international wine market, 135th EAAE Seminar Challenges for the Global Agricultural Trade Regime after Doha, Belgrade.
10. Vlahović, B., Tomić, D., Puškarić, A., (2008): Proizvodnja vina u Republici Srbiji, Ekonomika poljoprivrede, broj 3, Beograd.
11. <http://www.oiv.int/public/medias/2256/en-communique-de-presse-octobre-2015.pdf>
12. <http://www.wine-searcher.com>
13. <http://wineofmoldova.com>
14. <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>
15. <http://www.vinarija.com>
16. <http://www.vinarijacoka.rs>

Primljen/Received: 06.06.2017.
Prijavljen/Accepted: 16.06.2017.